O *PRESTIGE*, O PODER DA EDUCACIÓN AMBIENTAL E NÓS

Pablo Ángel Meira Cartea

Quen traballamos no campo da Educación Ambiental (en adiante EA) levamos máis dunha década –dende o Cumio Ambiental de Río de Xaneiro de 1992- perseguindo, cal galgos nun canódromo, la lebre do Desenvolvemento Sostible. Non é esta unha figura retórica gratuíta. Como ben se sabe, os galgos nunca chegan a capturar a lebre que, ademais, non é tal aínda que o pareza. Os galgos creen saber porque corren –para capturar a lebre- pero realmente o fan para facilitar un negocio de apostas, parece ser, nada desprezable. Esta finalidade nunca é cuestionada polos seus principais protagonistas, obvia dicir que os galgos non teñen a capacidade de facelo, anque son os que pagan o pato cando non gañan (e eso acaba sucedendo tarde ou cedo). Tampouco teñen a posibilidade de optar por outro xogo ou por outro "campo" de xogo, dado que non depende da súa vontade o correr ou non. O seu mundo é un "canódromo" e nin sequera poden saber que ese mundo só é un entre outros posibles.

Non sei si hai moitos ou poucos actores da EA que se identifiquen con esta metáfora ou, polo menos, que vexan nela elementos que describan seu papel ou o papel ó que parece estar abocada nas denominadas sociedades avanzadas. Eu vexo moitas, demasiadas, similitudes.

Para empezar, o terreo de xogo levantado en torno o Desenvolvemento Sostible non o eliximos nós. Ben é certo, e eu entre moitos outros e outras, que aceptamos, con non pouco voluntarismo, xogar nel. Anque despois do sucedido –mellor dito, do que non sucedeu- no Cumio de Johannesburgo do ano 2002 e de sucesos aparentemente puntuais –so aparentemente- como a catástrofe do *Prestige*, quizás haxa que pensar que pouco hai que esperar da lebre do Desenvolvemento Sostible. De feito, óbviase con demasiada facilidade que a receita final do coñecido *Informe Brundtland* (WCED, 1987), que oficializou o concepto, era máis do mesmo: un crecemento económico sostido que permitise liberar recursos económicos no Norte e no Sur para afrontar, simultaneamente, a crise ambiental e a do desenvolvemento. A clave é, pois, que todo pasa –e por eso o desenvolvemento sostible é plenamente aceptado e utilizado na súa retórica polo Banco Mundial, o Fondo Monetario Internacional, gobernos neoliberais, multinacionais, etc.- como un argumento máis para afondar na desregulamentación do mercado e no que, tantas veces con cinismo, identifícase como a "verdadeira democracia".

A difícil tarefa da Educación Ambiental

¿Como convencer á poboación dos países occidentais –e Galicia está, queirámolo ou non, neste espacio, aínda que na súa periferia socio-económica- de que o seu estilo de vida o o modelo económico que o sustenta producen efectos indesexables que ameazan os niveis de benestar e calidade de vida alcanzados? ¿Como pode esta mesma poboación, pouco máis do 20% do total mundial, aceptar os cambios necesarios para reverter os riscos ambientais e os derivados da inxusta distribución dos recursos do planeta? Salvo para educadores inxenuos ou neoliberais (que os hai), sobre estas cuestións pivota a razón de ser da EA. A primeira faena, concienciar sobre a relevancia de los problemas ambientais, está parcialmente conseguida. Os estudios de opinión mostran ata que punto a poboación occidental "identifica" e é "consciente" da importancia dunha serie de problemas ambientais xa incorporados á cultura común de calquera cidadán (cambio climático, deforestación, destrucción da capa de ozono, destrucción da biodiversidade, etc.). Os niveis de coñecemento e conciencia, sen embargo, seguen a ser bastante elementais e non supoñen cambios substanciais nos estilos de vida ou nos comportamentos relacionados coa toma de decisións (o voto, a participación en colectivos ambientalistas, na demanda activa de cambios nas políticas ambientais, etc.). Esta "cultura ambiental" é aínda moi superficial.

Dous son os principais procesos psicosociais que explican a dificultade para arraigar unha "cultura ambiental profunda". En primeiro lugar, as ameazas ambientais máis graves teñen unha natureza contrafáctica. Sabemos que existe o cambio climático, por exemplo, porque a comunidade científica o ven divulgando a través, principalmente, dos los medios de comunicación. Creemos que é un problema importante case como si dunha cuestión de fe se tratase, pero non podemos identificar como pode afectarnos no presente ou a medio e longo prazo, ni cal é a nosa "responsabilidade" na súa xénese. Carecemos da capacidade sensorial para detectar que o clima terrestre esta a cambiar e incluso erramos cando atribuímos a este cambio a aparición de determinados fenómenos atmosféricos atípicos que forman parte, non obstante, da normalidade metereolóxica.

En segundo lugar, a complexidade tecnolóxica e social inherente ós procesos de manipulación e transformación da natureza nas sociedades avanzadas impide que sexamos conscientes de como se relacionan os nosos comportamentos individuais e colectivos coa degradación da biosfera. A xenealoxía ambiental ou social dos productos e servicios que consumimos e dos residuos que liberamos no contorno, queda case sempre oculta. Podemos ser conscientes da existencia de determinados

problemas ambientais pero dificilmente coñecemos a súa etioloxía ou o noso papel, individual e colectivo, en que tais problemas cheguen a existir. Aínda máis, cando chegamos a entrever esta complexidade, resulta difícil pensar que unha acción individual pro-ambiental poida alterar dun xeito relevante a orde establecida. A globalización veu a incrementa-la opacidade e complexidade dos problemas, alimentando a sensación impotencia incluso entre a cidadanía máis consciente. O *Prestige*, dalgún xeito, rachou violentamente para un sector da poboación galega, a distancia física, simbólica e social que nos separa dos problemas ambientais ou, dun xeito máis xenérico, da crise ambiental.

Existe una terceira dificultade engadida. En practicamente tódolos documentos que teñen marcado a historia da EA nos seus pouco máis de 30 años de evolución (Belgrado, Tbilisi, Moscova, Río de Xaneiro, Tesalónica, etc.) insístese en que a mudanza social necesaria para afrontar la crise ambiental require tamén dun fondo e significativo cambio de valores. ¿Que valores é preciso mudar? Neses mesmos documentos non se identifican claramente: fálase de respecto á vida, da protección da Natureza e, a partir do ano 1992, da sostibilidade como un valor guía. Pero o certo é que, en cando se traballa cun mínimo de coherencia en calquera ámbito da acción educativo-ambiental resulta fácil entrar en contradicción cos valores que están en plena vixencia e son funcionais nas sociedades avanzadas no marco da economía de mercado: fronte á mesura no uso dos recursos naturais imponse o consumismo como un dos motores económicos, fronte á necesidade de redistribuír beneficios e cargas ambientais imponse a dinámica egoísta do mercado, fronte ao eloxio da participación e a transparencia nos asuntos públicos imponse a pasividade cidadán e a opacidade das administracións e dos axentes económicos, etc. De feito, a práctica da EA, cando é capaz de transcender os enfoques máis superficiais e voluntaristas (naturalistas, conservacionistas...), entra con facilidade en conflicto directo coa realidade, é dicir, co mercado e a cultura ambiental e política que o soportan e lexitiman. É por elo que temos caracterizado a EA como unha educación eminentemente cívica y política (Caride y Meira, 2002), para a que é tan relevante a crise ambiental como o goberno democrático da sociedade.

O *Prestige* como revelación

Esta é unha porción importante do escenario social no que naufragou o *Prestige*. Non imos aquí a rememorar a historia dun accidente marítimo e de como se converteu en catástrofe cando as sucesivas mareas negras

ADEGA CADERNOS

asolaron a costa galega e o litoral cantábrico. Tampouco queremos facer fincapé na indefensión dun pobo diante da inhibición e ineptitude das Administracións responsables, comezando pola estatal e seguindo pola autonómica, a europea e a internacional. Interésanos o *Prestige* como metáfora, como lúcidamente recollía a editorial da revista *Cuadernos de Pedagogía* daquelas datas. Metáfora que en certa medida ilumina o papel da EA nas sociedades avanzadas, na que nós estamos insertos, e amosa como, nun escenario de catástrofe, demostra tódalas súas contradiccións, debilidades, potencialidades e limitacións. Así retornamos ao comezo deste texto.

Aínda que resulte difícil de crer dada a atonía da Administración autonómica na dimensión educativa da política ambiental, Galicia dispón desde 1999 unha *Estratexia de Educación Ambiental* (Xunta de Galicia, 2000). Trátase dun documento extenso, promovido polo Goberno do Partido Popular na pasada lexislatura e, para maior relevancia, publicado no Diario Oficial de Galicia. En liñas xerais, é un documento de principios e recomendacións coa finalidade de fomentar na sociedade galega o desenvolvemento sostible utilizando a EA como unha ferramenta para tal fin, convocando a participar nesta tarefa a distintos axentes educativos: o sistema escolar, os medios de comunicación, as asociacións e os grupos ecoloxistas, os sindicatos, as empresas, etc. e tamén ás administracións públicas en tódolos seus niveis. Nela fálase de "promover unha toma de conciencia crítica e sensible respecto ao medio ambiente" (p. 18), de "desenvolver actitudes, valores e comportamentos ambientais congruentes cun pensamento e unha ética ecolóxica orientada por criterios de solidariedade, equidade e xustiza social" (p. 18) e de "incentivala participación social, nos planos individual e colectivo incrementando substancialmente os niveis de información e co-responsabilidade cidadán en cuestións ambientais" (p. 19).

Na mesma liña expresase o *Libro Blanco de la Educación Ambiental en España* (Ministerio de Medio Ambiente, 2000), considerado como o documento estratéxico do Estado español neste campo. Nel asúmese como finalidade principal "a construcción dun modelo de sociedade baseado nos principios da sostibilidade", capacitando "ás persoas en estratexias de obtención e análise crítico de información ambiental" (p. 41).

Nada que obxectar a ambos documentos, salvo que é un discurso retórico e litúrxico, sobre todo no que afecta ás recomendacións e compromisos referidos ás Administracións promotoras. Na catástrofe do *Prestige*, todos e cada un dos principios e obxectivos atribuídos a EA para o Desenvolvemento Sostible en ambos textos teñen sido ignorados ou vulnerados polas mesmas Administracións que lle deron carta de natureza

oficial. No só eso, a súa actuación entrou en clara contradicción frontal con ditos principios: falta de transparencia e manipulación dos medios de comunicación e da información para ocultar a verdade, condena dun movemento cidadán proactivo, coartación de dereitos democráticos fundamentais (de manifestación, de expresión, de asociación), condena dos procesos de participación cidadán e represión das propostas e accións educativas de resposta á catástrofe, tanto dentro como fora do sistema educativo.

Este comportamento es causticamente denominado por Beck (2002) como "irresponsabilidade organizada". Nesta expresión, o sociólogo alemán, sintetiza o paradoxo da indefensión que nos ofrecen os Estados modernos diante dos riscos ambientais que, entre outros, xorden do seu propio éxito civilizador e ante os que, cando se concretan de xeito catastrófico, esperamos que os "sistemas expertos" encargados de velar pola seguridade colectiva (dispositivos de salvamento, de protección civil, de I+D, normas de control ambiental, etc.) nos ofrezan protección efectiva. Galicia ten experimentado nas súas carnes esta contradicción: ante a incapacidade das Administracións para responder axeitadamente á catástrofe, o Estado ausente e a Administración autonómica inoperante, puxeron en marcha unha operación de negación, de deconstrucción simbólica da catástrofe diante da cidadanía, utilizando os medios de comunicación afíns e mobilizando todos os resortes de control político, económico e social ao seu servicio, que son abraiantes.

Buscouse, en fin, convencernos de que non habería marea negra, de que os responsables eran outros, de que estabamos a sufrir unha "catástrofe natural" e polo tanto allea a súa responsabilidade, ou de que calquera outro goberno veríase abraiado pola súa magnitude (argumento que refuta a mesma negación da existencia da catástrofe). A gran preocupación dos responsables gobernamentais foi practicamente dende un principio a eliminación da "marea negra", pero non a que enlodou o noso litoral, senón a que podía chegar á opinión pública, a que podía traducirse nunha penalización electoral e na consecuente perda do poder. Fronte a deconstrucción oficial da catástrofe impúxose a deconstrucción cívica desta estratexia, que desvelou a un sector importante da sociedade galega e española a dimensión eminentemente política deste tipo de sucesos so en aparencia continxentes. O que comezou sendo un accidente marítimo e pasou a ser unha catástrofe ambiental sen precedentes na Europa, acabou tamén por converterse nunha crise democrática aínda sen resolver. Una crise que desenmascarou a quen, lonxe de salvagardar o ben común, persegue manterse no poder a calquera prezo, incluído o da verdade e a democracia.

O regreso da Educación Ambiental

A Educación Ambiental, así, a secas, sen apelidos que a liguen o Desenvolvemento Sostible, tivo un papel destacado na denuncia da non-catástrofe, na súa desmontaxe crítica e na resposta social ao proceso de ocultación emprendido dende as institucións responsables.

O seu aporte pode ser contemplado dende dous puntos de vista. En primeiro lugar, e aínda que será preciso analizar con maior detalle o retrato social de quen participou no movemento cidadán de resposta, organizado principalmente en torno á Plataforma Nunca Máis, penso que existe un compoñente xeracional que se puido percibir nas accións públicas realizadas e no groso de persoas que integraron os colectivos e plataformas que coordinaron e facilitaron a mobilización social. Ten sido a que denominaremos "xeración da Educación Ambiental" quen liderou e nutriu este movemento, tanto cualitativa como cuantitativamente.

Como se sabe, a EA deu os seus primeiros pasos na década dos anos setenta do pasado século, asociada á actividade de grupos de renovación pedagóxica dentro do sistema educativo e ó labor das primeiras organizacións ecoloxistas. Estas iniciativas se foron multiplicando progresivamente, en todo caso con máis lentitude na Galicia que noutras zonas do Estado. A consideración dos temas transversais na agora defenestrada LOXSE reforzou a presencia da EA no ámbito escolar. Tamén foron a máis, non sen dificultades dados os condicionantes socioculturais e económicos do noso contorno, as experiencias educativas fora da escola: equipamentos de EA, campañas de información cidadán promovidas por colectivos ecoloxistas ou institucións, materiais didácticos específicos, incorporación da EA ós currículos universitarios, etc. Case sempre con poucos medios pero con grandes doses de creatividade e compromiso social e ambiental.

Pódese falar dunha "choiva fina" que, ata o vómito do *Prestige*, a penas tiña amosado en Galicia a súa "efectividade". Unha "choiva fina" de experiencias, materiais, programas –moitas veces manifestamente mellorables- para sensibilizar e concienciar á poboación galega da importancia de preservar o ambiente e sobre a natureza ecodependente da nosa especie que emerxeron agora en forma dunha mobilización cidadán fai poucos anos impensable. Rememoremos que a marea negra ocasionada polo *Prestige* é a quinta padecida por Galicia nas últimas tres décadas, sen contabilizar outros naufraxios que tamén liberaron substancias tóxicas nas nosas costas. Nunca con anterioridade, sen embargo, se tiña producido una reacción cívica de contestación de tal

magnitude e intensidade. No núcleo desta mobilización está a xeración da EA, xoves que durante os últimos 25 anos estiveron baixo a súa "choiva fina" e que sitúan o ambiente nun lugar destacado da súa xerarquía de valores e intereses, que manexan máis información e que teñen criterios máis formados e críticos para calibrar a transcendencia social e política deste tipo de catástrofes. Son xoves desta mesma xeración, tamén, os que engrosaron a avalancha de voluntarios vidos doutras rexións e países a colaborar nas labores de retirada de fuel da costa.

A esta xeración, a mellor formada na historia de Galicia se atendemos as estatísticas oficiais, tamén pertencen a maior parte dos intelectuais, científicos, escritores e artistas que asumiron un papel destacado na mobilización. O problema, si así se pode cualificar, é que a sociedade galega está envellecida e que esta xeración supón pouco máis dun tercio da poboación da comunidade.

A segunda liña de presencia da EA na catástrofe do *Prestige* ten que ver coa vasta resposta educativa que se lle deu dende a escola e por iniciativa doutros axentes e institucións sociais (ecoloxistas, universidades, asociacións culturais...). O que fixo este conxunto de actores é, nin máis nin menos, que poñer en práctica todos e cada un –no seu ámbito, campo ou nivel- dos esixentes principios, obxectivos e recomendacións que se recollen na *Estratexia Galega de Educación Ambiental* e no *Libro Blanco de la Educación Ambiental en España*. O paradoxo é que no se fixo educación para o "desenvolvemento sostible"; fíxose, simplemente, educación, Educación Ambiental de emerxencia, diante dunha situación extrema na que era preciso responder ao impacto emocional, económico e social da catástrofe, darlle algún sentido e ofrecer claves para a súa comprensión e para pensar vías constructivas de resposta.

A negación gobernamental da catástrofe no fixo máis que acentuar a sustancia política deste labor: practicamente tódalas experiencias educativas que tomaron e toman o *Prestige* como centro de interese acabaron non só por construír lecturas e interpretacións alternativas á "verdade" oficial, senón que fixeron da disección da versión oficial un recurso didáctico de primeiro orde. Practicamente todas, tamén, deron lugar a accións cívicas dun claro sentido político: redacción de cartas de solidariedade e denuncia, elaboración de manifestos, participación en concentracións e manifestacións públicas, participación na limpeza e control do litoral contaminado, organización de cadeas humanas, colocación de carteis e pancartas, edición de audiovisuais e revistas con visións alternativas da catástrofe, etc.

Relevancia social, interdisciplinariedade, atención á dimensión emotiva, uso creativo de tódalas linguaxes expresivas, vinculación co entorno

social, conexión entre o local e o global (acentuada coa entrada na escena da guerra no Iraq), aproveitamento didáctico e lectura crítica dos medios de comunicación, motivación para a acción solidaria... son principios que se puxeron en práctica de forma case espontánea nas iniciativas educativas que se levaron a cabo na maioría dos centros de ensino galegos. Hai tamén nesta reacción unha compoñente xeracional que compre destacar, con dous colectivos docentes como principais protagonistas: por unha parte, aqueles que mantiveron a tensión innovadora dos Movementos de Renovación Pedagóxica que xurdiron a finais do anos 60 e na década dos 70, ó calor do clima de renovación social e política que caracterizou os últimos anos da dictadura franquista e a transición á democracia, que mobilizaron e activaron agora a súa experiencia diante la urxencia da situación; e, por outra, xoves de recente incorporación á carreira docente, que ben poderiamos integrar na que identificamos como "xeración da Educación Ambiental". Son eles e elas quen tomaron a iniciativa a través de colectivos como Areanegra, constituíndo grupos de traballo pedagóxico e utilizando de xeito intensivo e creativo as novas tecnoloxías como instrumentos didácticos e como medios de comunicación.

Aínda que poida parecer un contrasentido, a reacción da Consellería de Educación da Xunta de Galicia a través da lamentablemente coñecida Circular enviada a tódolos centros públicos da comunidade para prohibir e censura-las expresións críticas xurdidas no seo do sistema educativo, primeiro como resposta ao *Prestige* e despois como rexeitamento á guerra no Iraq, é un bo indicador de que a EA desenvolvida durante estes meses tocou "oso". Diante da fondura política (reivindicamos a dignidade e o valor educativo e social desta palabra) das experiencias educativas emprendidas, dentro e fora dos centros de ensino, é posible que os gobernos conservadores do Partido Popular en Galicia e no Estado, tomasen conciencia do poder cívico e democratizador da EA e, en xeral, dos chamados temas ou contidos transversais. Algo que posiblemente xa tiñan asumido e descontado na medida en que a LOCE os ignora, unha formula máis ou menos discreta de excluílos dos currícula oficiais.

Debemos destacar que noutros países occidentais, nos que o neoliberalismo está máis arraigado, a Educación Ambiental crítica cos excesos ecolóxicos e sociais do mercado esta sendo fortemente cuestionada dentro e fora das escolas, sendo acusada de parcialidade ideolóxica, de adoutrinamento e de manipulación das conciencias virxes e inocentes da infancia. Esta reacción ten sido especialmente virulenta nos EE.UU., pero é cada vez máis fácil detectar discursos e tendencias do mesmo tenor en Europa e mesmo no noso Estado.

E deste fenómeno, unha especie de contrarreforma educativo-ambiental, debemos estar moi pendentes. Deixemos de perseguir o galgo do desenvolvemento sostible e prestemos máis atención á realidade da crise ambiental, á que se expresa de xeito abraiante en forma de catástrofe e a aquela máis insidiosa que atravesa imperceptiblemente a aparente seguridade da vida cotiá nas nosas sociedades do benestar. O poder, limitado pero real, da Educación Ambiental radica en non perder de vista a natureza conflictiva, contradictoria e profundamente social, política e humana da crise ambiental. Esto é o que nos ten ensinado, polo menos a algúns, a catástrofe do *Prestige*.

Epílogo

Cando este texto vexa a luz haberán transcorrido máis de dous anos dende o naufraxio do *Prestige*. Durante todo este tempo, a estratexia gobernamental de ocultación e minimización da catástrofe volveuse cada vez máis sutil, reforzada pola perda de actualidade e interese mediático e polo aparentemente escaso desgaste sufrido polo Partido Popular nas eleccións municipais do 2003 (anque en Galicia foi de 4 puntos). Mentres o fuel segue lixando o litoral e sabemos que está aí, depositado no fondo e formando parte das cadeas tróficas, se mostran imaxes e se transmiten mensaxes que nos falan dun litoral outra vez, case milagrosamente, "esplendoroso". Tamén chegamos a saber neste tempo que os responsables oficiais descoñecen a cantidade de fuel vertido e tamén que algún deles xa declarou diante da Comisión francesa que investigou a catástrofe, pero que non o quixeron facer no noso país diante da negativa gobernamental a constituír calquera comisión parlamentaria que indagase na verdade do sucedido. O naufraxio do *Prestige* está en camiño de converterse nun feito puntual e continxente, en algo que aconteceu en Galicia por caprichos do azar ou do destino, pero que podería ter sucedido en calquera outro lugar.

Guía para a próxima catástrofe

A presencia física do fuel na costa xa non é tan apreciable para a poboación, anque os informes científicos máis rigorosos estimen nunha década, como mínimo, o tempo necesario para que o litoral galego se rexenere parcialmente (Fundación Pedro Barrié de la Maza, 2003). Dalgún xeito, a catástrofe pasou a unha fase contrafáctica; o problema escapa agora ás nosas capacidades perceptivas e sensoriais e só a indagación científica e a análise complexa dos procesos ecolóxicos e económicos a medio e longo prazo será capaz de dar conta das súa profundidade.

Nestas condicións, o labor insidioso de deconstrucción da catástrofe por parte das instancias gobernamentais farase máis efectivo. As imaxes dos medios de comunicación máis comprometidos coa verdade xa non poden desmentir a retórica oficial: as cámaras e os ollos dos xornalistas xa non poden calibrar a contradicción entre a realidade e os discursos ocultistas. A recreación mediática da catástrofe precisa de imaxes que agora xa non se poden ofrecer.

Neste novo escenario, á Educación Ambiental correspóndelle agora unha tarefa máis difícil: salvagardar a memoria do sucedido e mostrar (e demostrar) os efectos ecolóxicos, económicos e sociais da marea negra a medio e longo prazo; é dicir, lle corresponde facer "visible o invisible". A pedagoxía urxente dos primeiros meses ten que dar paso a un traballo máis repousado e reflexivo; un traballo que mostre a sustancia non continxente da catástrofe e a súa estreita e complexa vinculación con outras manifestacións da crise ambiental que son unha consecuencia, e ao mesmo tempo unha ameaza, do noso estilo de vida nas sociedades opulentas. Tamén é preciso formar á cidadanía para que perciba e entenda as contradiccións ambientais e sociais que produce unha orde internacional dominada polos intereses egoístas do mercado agora globalizado, e para que esa mesma cidadanía consciente se comprometa en accións cívicas que erosionen a concepción neoliberal do mundo e que participe na busca de alternativas sociais, culturais, económicas e ecolóxicas a nivel local e global.

A asociación espontánea que en moitos centros escolares e dende moitos colectivos ambientalistas e cidadáns implicados na resposta cívica ao *Prestige* se fixo entre esta catástrofe e a II Guerra de Iraq, sinala un dos camiños a seguir. Non é só a conexión máis obvia que entre ambos sucesos establece o petróleo, senón a inquedanza que produce un manexo socio-político da realidade que a deturpa e a manipula en función de intereses políticos e económicos espurios. Trátase, no fondo, dun reto educativo cívico e político, que non só ten que ver coa crise das nosas relacións co ambiente, senón que, e nun sentido máis amplo e integral, entronca coa posta en cuestión da sociedade "globalizada" que estamos a construír, dos valores que a rexen, dos fins que se perseguen e das formas de regular as relacións entre as persoas e de adoptar decisións que nos afectan a todos. É, precisamente, o re-descubrimento desta dimensión política da Educación Ambiental (ou da Educación Cívica, da Educación para a Paz, da Coeducación...) o que converteu a reacción dos axentes educativos e sociais diante da catástrofe do *Prestige* nun fenómeno extraordinariamente valioso.

Bibliografía

Beck, U. *La sociedad del riesgo global*. Siglo XXI, Madrid, 2002.

Caride, J. A. y Meira, P.A. *Educación Ambiental y desarrollo humano*. Ariel, Barcelona, 2001.

Comisión Temática de Educación Ambiental. *Libro Blanco de la Educación Ambiental en España*, Ministerio de Medio Ambiente, Madrid, 1999.

WCED. *Nuestro futuro Común*. Alianza Editorial, Madrid, 1988.

Xunta de Galicia. *Estratexia Galega de Educación Ambiental*. Consellería de Medio Ambiente, Santiago de Compostela, 2000.